

DOSLEJ NEZNANI PRIMERKI TRUBARIAN V TÜBINGENU?

Trubarjeva bibliografija ni le nepogrešljiv pripomoček za sleherno resno raziskovanje njegovega opusa. Popis njegovih del je že sam na sebi kulturnozgodovinsko pomemben. Ker pa te knjige že samo glede na to, kdaj so bile natisnjene in kako so se ohranile, sodijo med redkosti, so z bibliotekarskega in bibliografskega vidika zanimive tudi informacije o vsakem posameznem ohranjenem izvodu.

Prve podatke za svojo bibliografijo je zbral že Trubar sam in jih objavil v spisu »Register und summarischer Inhalt«;¹ nekaj jih je raztresenih še v njegovih drugih knjigah, zlasti v predgovorih. Na oboje se je opiral prvi Trubarjev biograf Jakob Andreae, ki je ob njegovi smrti v nagrobni pridigi² naštel dokaj obširen seznam njegovih del. Pozneje, odkar se je v 18. stoletju začelo znanstveno preučevanje slovenske reformacije, se je s Trubarjevo bibliografijo ukvarjala cela vrsta zbiralcev in popisovalcev. Veliko so ji prispevali Žiga Zois, Jernej Kopitar, Josef Dobrovský in Christian Friedrich Schnurrer.³ V drugi polovici 19. stoletja jo je z več novimi deli razširil zlasti Theodor Elze.⁴ V 20. stoletju so jo sistematično pregledovali, kritično pretresali in dopolnjevali France Kidrič, Mirko Rupel in Branko Berčič;⁵ vsi trije so obenem evidentirali tudi nahajališča oz. hranilišča ter izvor ohranjenih izvodov. Navzlic tako natančno opravljenemu delu pa nadaljnje iskanje še vedno ni odveč. Sicer se ne moremo nadejati novih najdb v tolikšni množini, kolikor jih je v petdesetih letih nabral Rupel po švicarskih in južnonemških bibliotekah; toda še vedno so možna presenečenja, podobna odkritju novega primerka »Cerkovne ordninge« v vatikanski biblioteki l. 1971, potem ko je dolgo časa veljalo, da je edini ohranjeni izvod tega dela propadel med vojno v Dresdnu.⁶ Na takšna srečna naključja seveda ni mogoče računati, pač pa lahko utemeljeno pričakujemo uspeh od sistematičnega prizadevanja v dveh smereh:

¹ Register vund summarischer Inhalt, aller der Windischen Bücher, die von Primo Trubero, biß auff diß 1561. Jar in Truck geben seind ... Tübingen 1561. – Prim. tudi: Jože Rajhman (ur.): Pisma Primoža Trubarja. SAZU, Ljubljana 1986 (Korespondence pomembnih Slovencev, 7), str. 44–51: Register in sumarični seznam vseh slovenskih knjig. Priloga k pismu kralju Maksimilijanu, 2. jan. 1560.

² Jacob Andreae: Christliche Leichpredig, Bey der Begräbnis des ... Primus Trubern. Tübingen 1586. Prevod: Matija Trost: Ena lepa inu pridna prediga per pogrebi ... Primoža Truberja. Tübingen 1588. Delni objavi: Mirko Rupel: Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja. Ljubljana 1954, str. 44 sl., zlasti str. 64–72. – Jože Koruza: Trubarjev življenjepis iz časa pred štiristo leti. Naši razgledi 1986, št. 13 (11. julija), str. 403–404.

³ Jernej Kopitar: Grammatik der Slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach 1808 (1809). Faksimilirana izdaja: München-Ljubljana 1971. Bibliografski pregled v dodatku (Nachschrift), str. 385–460. O Zoisovih najdbah v Tübingenu v opombi na str. 453. – O Dobrovškem gl. France Kidrič: Dobrovský in slovenski preporod njegove dobe. Ljubljana 1930 (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 7, Historični odsek 1). – Christian Friedrich Schnurrer: Slavischer Bücherdruck in Württemberg im 16. Jahrhundert. Tübingen 1799.

⁴ Zadnji, najpopolnejši Elzejev pregled Trubarjeve bio- in bibliografije je objavljen v njegovi izdaji korespondence: Primus Trubers Briefe, Tübingen 1897., str. 1–15: Einleitung. Trubers Leben.

⁵ France Kidrič: Ogradje za biografijo Primoža Trubarja. (Obenem analiza Andreajevih, Hrenovih, Rosolenčevih in Valvasorjevih doneskov za biografijo Trubarja). Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede I, 1923, str. 179–272. Tudi v: F. Kidrič: Izbrani spisi I, Ljubljana 1978. – F. Kidrič: Bibliografski uvod v zgodovino reformacijske književnosti pri južnih Slovanih v XVI. veku. Ljubljana 1927 (litografirana skripta). – Mirko Rupel: Primož Trubar. Življenje in delo. Ljubljana 1962. Dopolnjen prevod: Primus Truber. Leben und Werk des slowenischen Reformators. München 1965. – Branko Berčič: Das slowenische Wort in den Drucken des 16. Jahrhunderts. V: Abhandlungen über die slowenische Reformation. München 1968 (Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen, 1).

⁶ Gl. Christoph Weismann: Sklepná beseda. V: Primož Trubar: Cerkovna ordninga (Primus Truber: Slowenische Kirchenordnung. I. Teil: Text. München 1973 (faksimilirana izdaja). Str. XVII–XXV. – O dresdenskem primerku gl.: F. Kidrič: Die protestantische Kirchenordnung der Slowenen im XVI. Jahrhundert. Heidelberg 1919, o najdbi str. 19–20.

– pregledovati je treba že znana najdišča in jim pridruževati nova, na katera nas opozarjajo razne biografske in zgodovinske okoliščine;

– preverjati je treba starejšo strokovno literaturo, kjer se med zmotnimi in zastarelimi navadbami vendarle najde kak uporaben namig.

Ravno primer s »Cerkovno ordnino« v Vatikanu opozarja, da celo najbolj znana nahajališča še niso povsem izčrpana. Navedel bom nekaj razlogov za to, da utegne kaj takega veljati tudi za Tübingen; saj je glede na splošno znani pomen tega mesta za naše reformacijsko gibanje in njegovo književno delo kar težko razumljivo, zakaj se je tam ohranilo samo pet ali šest slovenskih protestantskih knjig.

Svojevrstno opozorilo na Tübingen najdemo v monografski razpravi Franceta Kidriča o Dobrovškem in slovenskem prerodu.⁷ Kidrič namreč o literarnozgodovinskem obzorju tega češkega začetnika znanstvene slavistike ugotavlja tole: Dobrovský, katerega interesni krog je zajemal celotno območje slovanskih jezikov in književnosti, je med drugim sistematično iskal tudi ohranjene primerke slovenske in južnoslovanske protestantike, zbiral o njih informacije od poznavalcev, registriral in kritično preverjal starejšo in sodobno strokovno literaturo. Svoje ugotovitve je deloma sproti objavljaj, še veliko več pa jih je zabeležil v pismih. Splošno je znano, kolikšnega pomena je za razvoj slavistike njegova korespondenca s Kopitarjem, začeta l. 1808;⁸ toda za naš problem pridejo v poštev že zgodnejša pisma s konca 18. stoletja. Iz objav in korespondence je razvidno, da je Dobrovský poznal precejšnje število slovenskih in južnoslovanskih protestantskih knjig, nekatere med njimi je tudi sam našel ali jih prvič znanstveno evidentiral. Kar zadeva Tübingen, je bil Dobrovský povezan s tamkajšnjim raziskovalcem južnoslovanskega reformacijskega tiska, univerzitetnim profesorjem Christianom Friedrichom Schnurrerjem. Vendar je že več kot deset let pred stiki s Schnurrerjem dobil pri bivšem tübingškem bibliotekarju in poznejšem göttingškem profesorju Jeremiju Davidu Reussu podatke o knjigah in listinah, shranjenih v tübingški univerzitetni knjižnici, poleg tega pa še o petih slovenskih knjigah v neki drugi tübingški ustanovi, ki jo Kidrič po Dobrovškem imenuje (ne čisto pravilno) »Collegium illustris«, mi pa ji bomo rekli plemiški kolegij.

Če te Kidričeve navedbe soočimo z drugo strokovno literaturo, se izkažejo kot precejšnje presenečenje. Drugje namreč zaman iščemo kak podatek o tem nahajališču. Od petih slovenskih knjig, ki jih navaja Dobrovský po Reussovih zapiskih in ki naj bi bile tam shranjene vsaj še v 80. letih 18. stoletja, je bila le ena znana že od prej, nedvoumni podatki o drugih štirih pa so se pojavili v znanstveni literaturi šele sto let pozneje. Stvar je torej toliko zanimiva in ob njej se zbuja toliko vprašanj, da je vredna natančnejšega pregleda.

Dobrovský? je v letih 1792–93 potoval po Nemčiji, Danski, Švedski in Rusiji; po nalogu češke znanstvene družbe, poznejše akademije, je iskal knjige in rokopise, ki so bili zaplenjeni na Češkem med tridesetletno vojno. Spotoma je seveda pri pregledovanju bibliotek in drugih virov zasledoval tudi svoje druge interese ter o tem sproti izčrpno obveščal svoje korespondente, predvsem dunajskega slavista Vaclava Fortunata Duricha. Za vprašanje o južnoslovanski protestantiki v Tübingenu je najbolj zanimivo pismo Dobrovškega Durichu 27. 5. 1792 iz Göttingena.¹⁰ Tam je namreč Dobrovský spoznal Reussa, si iz njegovega gradiva med drugim prepisal seznam južnoslovanskih protestantik v tübin-

⁷ F. Kidrič: Dobrovský, 1930, zlasti str. 166–174.

⁸ V. Jagić (ur.): Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808–1828). Berlin 1885 (Istočniki dlja istorii slavjanskoj filologii, I).

⁹ Prim. geslo Dobrovský v: Ottův slovník naučný, 7, 1893, str. 729–738.

¹⁰ Korespondence Josefa Dobrovského. I. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunata Duricha, vyd. Adolf Patera. V Praze, 1895. Str. 237–243.

ški univerzitetni biblioteki in biblioteki plemiškega kolegija, kratko opisal zbirko dokumentov, ki je pozneje postala znana pod imenom »Slavischer Bücherdruck«, in si naredil izvleček iz Reussovega prepisa poročila o delovanju biblijskega zavoda v Urachu, datiranega s 23. 4. 1564, od koder je posnel seznam knjižnih izdaj zavoda in podatke o naskladah.^{10a} Odlomek pisma, ki nas tukaj najbolj zanima, se glasi takole:

»In der Bibliothek des Colleg. illustris zu Tübingen sind folgende: Ta celi catechismus, eni psalmi – od P. Truberia, S Krellia inu od drugih sloshene, tetryzh popraulene inu populshane. Der ganz Catechismus, etliche Psalmen und christl. Gesäng — in der windischen Sprach zum drittenmal corrigiert und gemehrt. Tubing. 1574 in 8. 174 Seiten. Angebunden: 1. Try duhouske peiſſni, — cum quibusdam psalmis et canticis od *Juria Dalmatina* inu *Jansha Shwageria* tolmagheni (!). Etliche geistliche Gesäng zuvor nicht gedruckt. V Tibingi. 1575. in 8. 2 Bogen, lit. lat., uti prior, cui annexus est: 2. Ta perui Psalm — der erste Psalm Davids mit dreyen Auslegungen, zum Trost der betrübten Christen, so von Türken und Papisten verfolgt werden, in Gesangweiss gestellt. 1579 in 8. 6 Blatt mit lat. Lettern. 3. Ta celi catechismus. »Catechismus mit des Herrn Johannis Brentzii kurzen Auslegung, in windischer und teutscher Sprach zusammengetruckt«. U Tibingi 1567. Mit einer deutschen Zuschrift an Herrn Jobsten von Ballenberg (!) zum Gallenstein etc., 2 Bogen in 8.

Catechismus v slouenskim Jeſjku – cum quibusdam precationibus, 12 Bogen und ein Blatt in 12. 1555 sine notatione loci.«¹¹

Primerjava s poznejšimi bibliografijami, zlasti z doslej najpopolnejšo Berčičevo iz l. 1968, pokaže, da imamo pred seboj najstarejše znane bibliografske opise štirih Trubarjevih knjig, ki so vrh tega sorazmerno izčrpni in dokaj natančni. Ob tem se postavlja vrsta vprašanj:

– Zakaj podatki, ki jih je Dobrovský dobil od Reussa, niso prešli v sočasno ali poznejšo strokovno literaturo?

– Ali Reussove navedbe sploh držijo?

– Kako naj bi bile prišle navedene knjige v to hranilišče in kakšna je bila njihova nadaljnja usoda?

Na ta vprašanja je le deloma mogoče zanesljivo odgovoriti, deloma pa se moramo zadovoljiti z domnevami; toda tudi te domneve niso čisto brez opore.

Durich,¹² ki mu je Dobrovský sporočil Reussove podatke, jih ni mogel uporabiti v svojem znanstvenem delu, ker je pred smrtjo dokončal samo prvi del pregleda slovanskih literatur. Njegovo zapuščino je spet dobil v roke Dobrovský. Ta je sicer pozneje še pisal o slovenski reformaciji in Trubarju, predvsem v »Slavinu« 1806 in 1808 ter v »Slovanki« 1814, toda v teh objavah je predvsem povzemal in populariziral Schnurrerjeve prikaze. Zanimivo je, da se tudi v korespondenci s Kopitarjem, s katerim sta obravnavala vrsto vprašanj o Trubarju, Dobrovský očitno ni več spomnil na Reussove podatke. Tako je slavistika prevzela od Dobrovskega (ob Kopitarjevem sodelovanju) predvsem tisto podobo Trubarja, ki ji je glavne poteze začrtal Schnurrer.

Na prehodu iz 18. v 19. stoletje, torej še pred Kopitarjevim nastopom, je bil ravno Schnurrer najboljši poznavalec gradiva o naši reformaciji. Ker je živel v Tübingenu, bi bil imel možnost najti knjige, ki jih je evidencialni Reuss, lahko bi bil opozoril na verzno produkcijo

^{10a}Prim. objave v: Franjo Bučar: Popis knjiga, koje su izašle u jugoslavenskoj protestantskoj tiskari u Urachu-Tübingenu u XVI. stoljeću. Carniola, n. v., 7, 1917, str. 104–109, 178–188.

¹¹N. d., str. 239–240.

¹²Gl. F. Kidrič: Dobrovský, str. 170 sl. – O Durichu prim. geslo v: Ottův slovník naučný, 8, 1894, str. 222–223.

protestantskih piscev in na Trubarjevo polemiko, s čimer bi bil takrat bistveno obogatil Trubarjevo podobo. Toda Schnurrer je poleg svoje zasebne zbirke protestantike¹³ uporabljal predvsem gradivo iz tübinske univerzitetne biblioteke in arhiva ter iz stuttgartskih virov, očitno pa mu ni prišlo na misel, da bi pregledal še druge knjižnice v domačem mestu. Ta poteza se še kar ujema s poznejšim mnenjem Dobrovskega, ki je precej ostro presojal kvaliteto nekaterih njegovih prispevkov o slovenski reformaciji.¹⁴

Po smrti Dobrovskega so Reussovi podatki ostali skriti v njegovi zapuščini, dokler ni leta 1895 izšla njegova korespondenca z Durichom. Toda tudi takratni raziskovalci naše reformacije niso v tej izdaji opazili nič posebnega. Ob njej se je ustavil šele France Kidrič, ko je preučeval zveze med Dobrovskim in Slovenci. Svoja dognanja pa je objavil v času, ko je sam tako rekoč že nehal pisati o Trubarju in reformaciji. Prav zato po vsej verjetnosti tudi Ruplu ni prišlo na misel, da bi v Kidričevi monografiji o Dobrovskem iskal kaka bibliografska ali literarnozgodovinska opozorila o tem predmetu. Kidričeve ugotovitve podobno kot Ruplu niso bile pozneje znane niti Berčiču, zato v njegovi bibliografiji najdemo podatke samo o knjigah v tübinski univerzitetni biblioteki.

Ali pa so Reussovi podatki zanesljivi? Ali obstaja še kak dokaz, da so bile na navedenem mestu res slovenske knjige?

J. D. Reuss velja za zanesljiv vir v bibliografskih zadevah.¹⁵ O tem se lahko prepričamo tudi sami, če primerjamo njegove podatke s poznejšimi bibliografskimi opisi. Njegov seznam južnoslovanskih reformacijskih tiskov v tübinski univerzitetni biblioteki se razen ene same izjeme ujema s spiskom knjig, ki jih je tam videl Zois na potovanju leta 1782, o čemer poroča Kopitar v svoji slovnici.¹⁶ Glede na to lahko sklepamo, da je v 80. letih 18. stoletja, ko je Reuss delal v Tübingenu, tudi omenjenih pet knjig res še bilo v biblioteki plemiškega kolegija.

Ta kolegij¹⁷ je bil ustanovljen l. 1559 po zgledu tamkajšnjega protestantskega semenišča (t. i. Evangelisches Stift) kot visoka šola internatskega tipa, v kateri naj bi se mlado württemberško plemstvo vzgajalo za državne uradnike. V začetku 16. stoletja je bil preurejen v akademijo za plemiško mladino vseh dežel in dobil ime »Collegium illustre«. V 18. stoletju je njegov pomen upadal, ostal je brez gojencev, dokončno pa je bil odpravljen šele

¹³ To je pozneje kupil Kopitar, po njegovi smrti pa je prišla v ljubljansko licejsko knjižnico; prim. Kidrič: Dobrovský, str. 176 sl.

¹⁴ Dobrovský je 19. 10. 1812 pisal Kopitarju o svojem obisku pri Schnurrerju v Tübingenu mdr. tole: »Derendingen, das mir Schn. zeigte, da es ganz nahe liegt, hatte mehr Interesse für mich als der ganze Handel. Als ich fragte, ob denn kein Grabmal, keine Inschrift da wäre, sagte er: ich war nie draussen. Also nicht einmal 3/4 Stunde Wegs hat er dem Truber zu lieb gemacht. Ohne N a s t würde er einen schlechten Bericht gemacht haben.« (Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar, str. 291–292). – Schnurrer sicer ni skrival, da si je veliko pomagal z gradivom, ki ga je zbral Johann Nast: ta je skoraj pol stoletja pred njim že objavil naslove in deloma tudi bibliografske opise vsaj za tri četrtine tistih Trubarjevih knjig, ki jih je imel potem v evidenci Schnurrer. – O Nastu in Schnurrerju prim. zdaj tudi: Rolf Dieter Kluge: Frühe Tübinger Beiträge zum Verlauf und zur Erforschung der slowenischen Reformation. V: 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana 1986 (Obdobja, 6), str. 209–226.

¹⁵ Podatek iz informacijskega oddelka tübinske univerzitetne knjižnice novembra 1986. – J. D. Reuss (1750–1837), filolog, literarni zgodovinar in bibliograf, je študiral v Tübingenu, postal tam l. 1768 privatni docent in kustos v univerzitetni knjižnici, odšel 1782 v Göttingen kot univerzitetni profesor in bibliotekar. Največ se je ukvarjal z zgodovino znanosti (Gelehrten-geschichte). V tübinski dobi je mdr. izdal dve knjigi o rokopisih in o najstarejših inkunabulah iz univerzitetne knjižnice. Prim.: Allgemeine deutsche Biographie 28, Leipzig 1889, str. 309.

¹⁶ Gl. našo op. 3.

¹⁷ Gl. geslo Tübingen v: Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Enzyklopädie der katholischen Theologie und ihrer Hilfswissenschaften. 2. izd. Freiburg/Br., 12. 1901, st. 123–124. – Prim. tudi: Die Musenstadt Tübingen. Bilder aus Vergangenheit und Gegenwart, gesammelt von Dr. Maier-Pfullingen. Tübingen 1904, str. 63–64, 85. – o historiatu tübinskih bibliotek gl.: Gerd Brinkhus: Stadt – Universität – Bibliotheken. Zur Tübinger Bibliotheksgeschichte im 16. Jahrhundert. Separat iz: Beiträge zur Geschichte des Buchwesens im konfessionellen Zeitalter. Wolfenbüttel – Wiesbaden 1985, str. 179–188; o knjižnici plemiškega kolegija na str. 186–187.

l. 1816, med reformami po napoleonskih vojnah; leto dni zatem se je v njegovih prostorih naselilo novo katoliško semenišče (t. i. Wilhelmsstift), ki je tam še danes. »Collegium illustre« je bil že ob ustanovitvi dobro opremljen s knjižnico. Potem ko se je l. 1592 preselil v novo, posebej zanj zgrajeno stavbo, je dobil bogato knjižno darilo iz dvorne knjižnice v Stuttgartu. Toda dvesto let pozneje so bili v propadajočem kolegiju le še borni ostanki knjižnice, ki jih je ob ukinitvi ustanove prevzela univerzitetna biblioteka. Domnevati smemo, da je bilo med temi knjigami tudi pet slovenskih, ki jih je zabeležil Reuss.

Izmed njih je bil edinole »Catechismus. V slouenskim Ießjku« (1555) naveden že v Trubarjevem spisu »Register und summarischer Inhalt« (1561) in po tej navedbi znan nekaterim starejšim raziskovalcem; primerek pa je odkril šele Kopitar l. 1809 v dunajski dvorni knjižnici in ga opisal v dodatku svoje slovnice.¹⁸ – O obstoju nekega slovensko-nemškega katekizma za šolsko rabo je sklepal že Valentin Vodnik l. 1809 na podlagi šolskega reda protestantske stanovske šole.¹⁹ Seveda ne Vodnik ne Čop, ki je po njem povzel ta sklep, še nista vedela nič več o tej knjigi in je nista pripisovala Trubarju. Primerek je našel šele Erich Berneker v pruski kraljevski, poznejši državni biblioteki v Berlinu in ga opisal ter ponatisnil l. 1902.²⁰ – Izmed več različnih redakcij protestantske pesmarice je bila po opisu že od konca 18. stoletja znana izdaja iz l. 1579. Po njej, pravzaprav po njenem datiranem predgovoru, so sklepali o obstoju prejšnjih izdaj.²¹ Primerek iz l. 1574 pa je našel Elze v tübinški univerzitetni biblioteki in ga l. 1884 opisal kot dotlej povsem neznano knjigo; obenem z njo ravno tako tudi »Try duhouske pei/sni« in Ta prvi psalm.²²

V Elzejevi najdbi so ti trije tiski vezani skupaj – v knjigo, ki jo je natančneje opisal šele Kidrič.²³ Njeni deli se ujemajo s prvimi tremi sestavnimi deli Reussovega zbornika, le da so drugače razvrščeni in da jim v Reussovem zborniku sledi še slovensko-nemški katekizem iz l. 1567. Ali gre torej mogoče za isti primerek?

Iz zgodovine tübinške univerzitetne biblioteke je znano, da so jo v prvi polovici 19. stoletja povsem na novo uredili po vsebinsko-sistematskih vidikih. Pri tem so celo razdirali starejše zbornike, katerih sestavni deli so bili marsikdaj združeni čisto naključno, in jih na novo zvezali.²⁴

Zbornik, ki ga je našel Elze in ga hrani tübinška univerzitetna biblioteka pod signaturo Gi 377, je vezan v knjigoveške platnice iz poznejšega časa. Na sprednjem predpapirju ima nalepljeno tiskano etiketo z besedami »Carl Pflick, Buchbinder in Tübingen«²⁵; to pa je ime enega izmed knjigovezov, ki so sodelovali pri omenjenem preurejanju knjižnice.²⁶

¹⁸ Gl. J. Rajhman (ur.): Pisma Primoža Trubarja, str. 45 (49). – J. Kopitar: Grammatik, str. 396–397.

¹⁹ V. Vodnik: Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebietes von Triest und der Grafschaft Görz. Wien 1809, str. 45. Vodnik se sklicuje na omembe dvojezičnega katekizma v »Landtschafft Schüell Inspectoren Instruction und Ordnung« iz l. 1584, ki ga je bil odkril Linhart l. 1795. Prim.: F. Kidrič: Slovenske knjige v protestantski stanovski šoli v Ljubljani 1563–1598. Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino 4, 1924, str. 130–139; tudi v: F. Kidrič: Izbrani spisi I, 1978.

²⁰ Erich Berneker: Ein Katechismus Primus Truber's vom Jahre 1567. Archiv für slavische Philologie 24, 1902, str. 155–172.

²¹ Prvi zanesljivi bibliografski opis te knjige je naveden v: Siegm. Jac. Baumgartens Nachrichten von merkwürdigen Büchern, III, Halle 1754, str. 476–477.

²² Th. Elze: Die slowenischen protestantischen Gesangbücher des XVI. Jahrhunderts. Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Österreich (JGGPÖ) 1884; separat: Venedig 1884.

²³ Prim. opis pri F. Kidriču: Trije prispevki k zgodovini slovenskega pismenstva v 16. stoletju. Južnoslovenski filolog (Beograd) 2, 1921; tudi v: F. Kidrič: Izbrani spisi I, 1978. – Prim. tudi F. Kidrič: Bibliografski uvod, 1927.

²⁴ Podatki iz informacijskega oddelka tübinške univerzitetne knjižnice novembra 1986.

²⁵ Prim. opis pri Kidriču 1921 in 1927.

²⁶ Podatek iz informacijskega oddelka tübinške univerzitetne knjižnice.

Vse to podpira sklep, da sta Reuss in Elze res imela v rokah isti primerek. Razumljivo je, kako in zakaj so urejevalci posegli vanj: pustili so združena tri dela s pesemskimi, tj. verz-nimi besedili in dodanim notnim tiskom, od njih pa so ločili prozni, dvojezični, interlinear-no tiskani slovensko-nemški mali katekizem za šolsko rabo. Ker očitno niso obvladali slovenščine in niso bili zadosti pazljivi, so opustili prvotno kronološko zaporedje in pre-maknili »Ta prvi psalm« iz l. 1579 pred »Try duhouske pejsni« iz l. 1575, obenem pa so po nesreči vstavili eno pesem na napačno mesto.²⁷

Kaj bi se bilo utegnilo zgoditi s preostalima dvema knjigama, ki ju navaja Dobrovský po Reussu?

Katekizem iz l. 1555 je danes ohranjen samo v dveh primerkih. Tisti v avstrijski nacio-nalni, nekdanji dvorni biblioteki je skoraj gotovo prispel na Dunaj že v Trubarjevem času. Drugega, razdrtega in le zasilno amatersko na novo vezanega, je l. 1959 kupila NUK v Ljubljani od nekega angleškega bibliofila,²⁸ zaenkrat ni bilo mogoče ugotoviti o njegovem izvoru nič drugega razen tega, da ima na notranji strani sprednje platnice tiskano nalepko z imenom »John Sparrow«. – Slovensko-nemški mali katekizem iz l. 1567 je bil dolgo časa znan le v enem, berlinskem primerku, ki ga je opisal Berneker; ta je od l. 1945 pogrešan, zato pa je Rupel odkril novega v schaffhausenski mestni knjižnici – v Švico je najbrž prišel že v času reformacije – in pozneje je Berčič evidencial še enega v kraljevski knjižnici v Stockholmu, za katerega prav tako nimamo podatkov o izvoru.²⁹ Vendar doslej še nič ne kaže na to, da bi utegnil biti kateri izmed danes znanih izvodov identičen z Reussovi-ma tübinškima s konca 18. stoletja. Dosti bolj verjetno je, da gre res za različna primerka in da bi ju bilo vredno iskati v Tübingenu.

V novembru 1986 se mi je posrečilo najti njuno sled v zadnjem, l. 1750 začetem katalogu knjižnice plemiškega kolegija, ki ga hranijo v tübinški univerzitetni biblioteki in na podlagi katerega je le-ta prevzela knjige iz kolegija. V tem katalogu najdemo dva zanimiva vpisa. Prvi je skrajšan vzporedni nemški naslov pesmarice-katekizma iz l. 1574, tj. prvega dela Reussovega zbornika. Privezani tiski sicer niso navedeni, toda na enak način je zbornik zabeležen tudi v starejšem katalogu univerzitetne biblioteke, šele v novejšem so označene vse njegove sestavine. Drugi vpis se glasi »Schlavanischer Catechismus 1555« in ga je spričlo vsega povedanega treba razumeti kot oznako za »Catechismus. V slouenskim Iefiku«, ki nima vzporednega nemškega naslova in je bil zato pač samo približno katalo-giziran.

Na žalost se sled tukaj izgubi. V skopo odmerjenem času ni bilo mogoče v univerzitetni biblioteki najti ne pogrešanih tiskov samih ne drugih podatkov o njih. Vendar to še ne pomeni, da nadaljnje iskanje ne bi bilo več smiselno.

K novim sklepom ali vsaj domnevam nas navaja historiat tübinških bibliotek.³⁰ Zakaj je pravzaprav v Tübingenu ohranjenih tako malo slovenskih protestantskih tiskov?

Univerzitetna biblioteka v 16. stoletju ni bila ustanova osrednjega pomena. V prvi polo-vici stoletja jo je skoraj do kraja uničil požar. Od tega si je le počasi opomogla, posebej zato, ker je oblast dosti bolj podpirala druge, nove biblioteke: v protestantskem semenišču

²⁷ Prim. Kidričeva izvajanja o avtorstvu »Ta prvega psalma« v n. d. 1921 in 1927 ter v Izbranih spisih I, 1978, str. 52–53.

²⁸ Podatek iz rokopisnega oddelka NUK v Ljubljani oktobra 1986. – Prim. tudi: M. Rupel: Novi izvodi naših protes-tantik. Slavistična revija 12, 1959/60, str. 286.

²⁹ M. Rupel: Nove najdbe naših protestantik, 1954, str. 12. – B. Berčič: Das slowenische Wort, 1968, pregled hranilišč na str. 257–261.

³⁰ Gl. G. Brinkhus 1985 (naša op. 17). – Za zgodovino nemških bibliotek prim. tudi: Ernst Mehl – Kurt Hannemann: Deutsche Bibliotheksgeschichte. V: Deutsche Philologie im Aufriss. 2., predelana izdaja, ur. W. Stammler. I, Berlin 1957 (2. ponatis 1978), str. 453–562.

(Evangelisches Stift), v plemiškem kolegiju (Collegium illustre) in pa vojvodsko (Fürstliche Liberey) na tübinskem gradu.

Iz Reussovih navedb, pa tudi iz Zoisovih podatkov, ki jih je objavil Kopitar, sledi, da je bila v univerzitetni biblioteki proti koncu 18. stoletja ohranjena dokaj popolna serija protestantskih glagolskih in cirilskih knjig, od slovenskih pa samo »Articuli« iz l. 1562 in »Ene duhovne pejsni« iz l. 1563. Zdi se, da ta izbor ni čisto naključen: vse to so izdaje biblijskega zavoda v Urachu. Univerzi je bila namreč dodeljena ta vloga, da je nadzirala delovanje zavoda. Zavod ji je poročal o svojem delu in ji dal račune v potrditev, zato se je na univerzi ohranil velik del njegovega rokopisnega arhiva, pozneje znan pod imenom »Slavischer Bücherdruck«.³¹ Bržkone je baron Ungnad obenem s poročili in računi pošiljal univerzi tudi dokazne izvode knjig, kar bi nam lahko razložilo sestavo knjižne serije v univerzitetni biblioteki. Očitno pa univerza ni imela podobne pristojnosti nad drugimi Trubarjevimi ali siceršnjimi slovenskimi tiski. O njih je pač odločal deželni knez sam ali njegovi pooblašenci. Zato sklepamo, da so bili dolžnostni izvodi teh knjig poslani na stuttgartski dvor, kjer jih je vojvoda prepuščal arhivu ali dvorni knjižnici. Nekaj slovenskih tiskov se je res ohranilo v Stuttgartu,³² drugi del je ob koncu 16. stoletja očitno zašel v tübinski »Collegium illustre« kot sestavina prej omenjenega darila, morda je nekaj izvodov pristalo celo v vojvodski knjižnici na gradu.³³ Toda ko so med tridesetletno vojno zasedli Tübingen katoliški Bavarci, so zaplenili večji in dragocenejši del knjižnih fondov in jih odpeljali v München – med drugim vso vojvodsko knjižnico z gradu in večino knjig iz plemiškega kolegija.³⁴ Ni izključeno, da je bilo vmes tudi določeno število slovenskih knjig in da jih je ravno zaradi tega tako malo ostalo v Tübingenu.

Te domneve so nemara vredne nadaljnjega preverjanja v strokovni literaturi in tudi v virih. Najbrž bi kazalo v zvezi s tem pregledati proveniencko naše protestantike v bavarski državni knjižnici v Münchnu. Še naprej bi bilo treba iskati tudi v tübinskih nahajališčih. Tam je ohranjenih nekaj katalogov, primopredajnih spisikov ipd., ki omogočajo vsaj delno rekonstruiranje nekdanjih knjižnih fondov. Med drugim bi bilo vredno temeljito pretresti knjižnico protestantskega semenišča (Stift), ki je sistematično zbiralala teološko in versko literaturo, saj so navsezadnje tam študirali številni slovenski štipendisti, arhiv te ustanove pa se je že izkazal kot bogat vir, iz katerega še vedno prihajajo pisma in dokumenti, zanimivi za zgodovino naše reformacije. Poleg tega pa po trditvah tübinskih kolegov celo starejši fondi univerzitetne biblioteke še niso do konca pregledani in popisani. Ravno v zadnjih dveh letih so jih začeli sistematično pregledovati in ni izključeno, da nas tam ne čaka še kako presenečenje.³⁵

Za zdaj pa lahko ugotovimo vsaj to, da so se prezrti ali pozabljeni Reussovi zapiski v veliki meri izkazali kot točni in zanesljivi. Reuss je vsekakor poznal in opisal več slovenskih protestantskih knjig kakor pred njim Nast in, vsaj na ožjem območju, kakor za njim

³¹ Na te dokumente se opirajo vsi resni raziskovalci naše reformacije od Nasta in Schnurrerja naprej. Izbor korespondence in listin iz te zbirke je izdal Ivan Kostrenčič (Urkundliche Beiträge zur Geschichte der protestantischen Literatur der Südslaven 1559–1565, Wien 1874), knjižne sezname in račune Franjo Bučar (vrsta objav, mdr. v Carnioli 2/1911, 5/1915, 7/1916, 9/1918–19). Fotokopije zbirke hrani rokopisni oddelek NUK v Ljubljani (Ms 1062).

³² O hraniliščih prim. Kidrič 1927, Berčič 1968.

³³ Podobno lahko sklepamo, zakaj je Kopitar našel v dunajski dvorni knjižnici popolno serijo Trubarjevih del iz prvega desetletja njegove izdajateljske dejavnosti, od poznejših pa samo še »Articuli« iz l. 1562 (gl. Grammatik, Nachschrift, str. 389–417). Trubarjevemu poročilu »Register und summarischer Inhalt«, ki je prek württemberskega dvora prišlo v roke kralju Maksimilijanu na Dunaj, so bile priložene knjige (prim. Rajhman: Pisma Primoža Trubarja, str. 44 in 49), ki so nato po vsej verjetnosti ostale v dvorni knjižnici.

³⁴ Gl. Brinkhus 1985.

³⁵ Podatek iz informacijskega oddelka tübinske univerzitetne knjižnice novembra 1986.

Schnurrer. Zato bo treba tudi Reussa uvrstiti med zgodnje tübingške poznavalce naše reformacijske književnosti³⁶ – čeprav s pridržkom, da svojih dognanj ni sam objavil.

Summary

HITHERTO UNKNOWN SPECIMENS OF TRUBARIANA IN TÜBINGEN?

The article deals with the data of preserved specimens of Slovene Protestant writing in Tübingen at the end of the 18th century, especially Trubar's five books at the academy for noblemen, »Collegium illustre«, which were later overlooked by all bibliographers except F. Kidrič. The data have been preserved in the correspondence of J. Dobrovski, who got them from the former Tübingen librarian, J. D. Reuss. The author assigns them to the context of early research into our Reformation and complements them with the history of the Tübingen libraries. Thus he reconstructs the probable route taken by the five Trubar books, from the Duke's court in Stuttgart, via the Tübingen college for young noblemen, to the university library. Three of the five books are identical with the specimens of Tübingen known today, whereas of the two remaining ones new traces have been found; all this confirms the data found with Dobrovski and Reuss. Finally, the author tries to explain the relative scarcity of Slovene Protestant books preserved in Tübingen.

Jurij Rojs

Pedagoška fakulteta v Mariboru

UDK 882.09:882.081:929 Šolohov M. A.

FRAZEOLOGIJA ZORANE LEDINE M. A. ŠOLOHOVA V IZVIRNIKU IN SLOVENSKEM PREVODU

Pri analizi frazeoloških enot sem imel ruski izvirnik Zorane Ledine M. A. Šolohova¹ in slovenski prevod prof. Janka Modra.² Osnovna frazeološka enota mi pomeni fonetično besedo, kot jo razlaga zagrebška frazeološka šola.³ V zvezi s tem, katere besedne enote sodijo v okvir frazeologije, je veliko mnenj. V ruski frazeologiji sta najbolj razširjeni pojmovanji: frazeologija v ozkem smislu in frazeologija v širšem pogledu. Najizrazitejša sta frazeologa N. M. Šanskij⁴ in A. I. Molotkov.⁵ Prvi pojmuje frazeološke enote v širšem pogledu, drugi pa v ožjem. V okvir frazeologije prištevamo, poleg že omenjenih fonetičnih besed, še ponavljajoče se veznike, dvojno zložene veznike z distantnimi deli, sestavljene predloge, sestavljene členke, perifrazne frazeologeme, citate iz književnih del, porogljive izraze, besedne formule za izražanje vljudnosti, besedne klišeje, formule nagovora, frazne

³⁶ Prim. R. D. Kluge: Frühe Tübinger Beiträge zum Verlauf und zur Erforschung der slowenischen Reformation, 1986 (naša op. 13). – Tudi Kluge ne omenja Reussa v tej zvezi.

¹ Mihail Šolohov, Podnjataja celina, Moskva 1963.

² Mihail Šolohov, Zorana ledina, Ljubljana 1961.

³ Med osrednjimi predstavniki te šole je dr. Antica Menac. Glej študijo: Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije, Filologija, št. 8, str. 219–226, Zagreb 1978.

⁴ N. M. Šanskij, Frazeologija sovremennogo russkogo jazyka, Moskva 1985.

⁵ A. I. Molotkov, Frazeologičeskij slovar' russkogo jazyka, Moskva 1978; A. I. Molotkov, Osnovy frazeologii russkogo jazyka, Leningrad 1977.